

06.02.2010

Gudnejahtton sápmelaččat, mánát, nuorat, rávvásat ja vuorrasat ja eará guossit!

Lea illu oaidnit din buohkaid čoahkkanan ávvudit sámi álbmotbeaivvi. Giitu gu lehpet boahtán deike. Dii dahkabehtet dán dilálašvuodas eakti álbmotbeaivvi doaluid. Dán jagi sámediggi háldii álbmotbeaivedoaluiguin gudnejahttit sámi mánnábearrašiid ja earenoamážit sápmelaš vuorasiid ja lágideat álbmotbeaivedoaluid, mat gudnejahttit sámi árbevieruid vajálduhtekahtta goit ođđaáigásaš, modearna vieruid. Globála máilmmis lea dehálaš doallat ealasin guovddáš árbevieruid, ealáskahttit daid ja doarjut sámi kultuvrra searvvušuodá ja dan seailuma.

Sámi kultuvra, dán árvvus atnin ja oinnolašvuolta lea loktanan maŋimus logijagiid ja dás oažžut giitit sámi oahpaheddjiid, searveaktivistaid, bearrašiid ja oba sámi servoša bargan barggu ášši ovdideami várás. Sámi kultuvrra deaivá geažos áigge ain ođđasit hástálasaid. Dálkkádatrivendan, sápmelaččaid eretmuotkun ruovttuguovllusteamet ja sámi kultuvrra unnánaš árvvus atnin leat uhkideame sámi kultuvrra boahpteáiggi. Lean hui fuolaš sámi duoji ja min kulturárbevieruid árvvus atnimis ja boahptevuodas. Sámi duodji lea min ávnnaslaš kultuvrra okta fiidnámus oassi ja dat mitala min historjjás, gaskavuodas lundui, eallinvuogis, kultuvrra árvošteamis ja dat doarju sámegeiela ja dan seailuma. Sámi duoji eai goit ane min servodagas árvvus dainna lágiin go galggalii. Anán hui morašlašžan dan ovdaneami, ahte váldokultuvrra plánejeaddjit adnojuvvojit eambo árvvus go sámi duojárat ja sin oainnut sámi duojis adnojuvvojit mávssolažžabun go duháhiid jagiid hápmahuvvan sámi duodji, dan historjjálaš jotkkolašvuolta ja kultuvrralaš máhttu, diehtodáidu.

Sámi duodji ii leat rievdameahhtun, muhto juohke buolva guoddá dasa iežas luottaid ja mearkkaid. Sámi duodji galgá ovdánit sámi kultuvrra siskkáldas vuolggasajiid guovllus, ii kultuvrra olggobeal čábbodat- dehe lávvarávnjit guovllus. Sámi giellaláhkačielggadeamis sámediggi evttohii jagi gielladahku-bálkkašumi vuodđudeami. Sámi giellaráđdi lea evttohan bálkkašumi vuodđudeami dán jagi bušehttii ja das ovddos ja mun gal áiggon dan doarjut. Bálkkašupmi lea dárkkuhuvvon eiseválddiide dehe beliide, mat leat ovddidan barggustaset sámegeiela sajádaga sakka ja doahttan sámi giellalága. Bálkkašumi juogálie jahkásaččat sámi giellaráđdi. Mu oainnu mielde dát bálkkašupmi ovddidivččii sámi giellalága olláhuvvama ja dat fállalii vuogi ovddidit maid sámi duoji ja dáidaga. Boadán evttohit, ahte jahkásaš dovddastusbálkkašupmi livččii Sámi Duoji searvvi válljen duojára dehe dáiddára friddja dáiddaduodji, mii galgá čalmustahttit sámi kultuvrra riggodaga Suomas. Oainnán, ahte dát doarjjulii sámi duoji, dagalii bálkkašumis earenoamáža ja rabalii sámediggái buoret ovttabarggu geainnu sámi duodjáriiguin ja dagalii buoret vugiin vejolažžan sámi duoji doarjuma sámedikki barggus. Áiggon evttohit dán sámedikki stivrii ja dievasčoakkámii.

Álbmotbeaivve suokkardallágoahtá diehttelas beaivvi ulbmila. Sápmelaččain ii leat iežaset stáhta muhto mis lea iežamet álbmotbeaivi. Sámi álbmot lea ceavzán njealji riikka čarvvastagas ja seailuhan kultuvrras, gielas ja ealáhusaidis ealasin fuolakeahtta buot uhkiin. Máilmmis, gos álgoálbmotgielain lea stuora uhkin daid jávkan ja gielat ja kultuvrrat maid duššet garra leahtuin, de sámi kultuvrra seailuma sáhtta atnit stuora jovssusin ja gudnin. Lean čeavlaí dain sámi váhnemiin, geat sirdet iežaset oahppan eatnigiela, sámegeiela ja sámi kultuvrra mánáidasaset ja nuppe dáfus lean maid čeavlaí dain váhnemiin, geat ealáskahttet sámegeiela ruovttoluotta bearrašii rávesolmmošoahpuid dehe giellabeassedoaimma bakte. Sámi searvoša ja dan nanusvuoda vuodđun leat gievrras ovttaskas olbmot. Sámegeielat ja daid ealáskahttin ja daid boahpteáiggi dorvvasteapmi sihke sámiid ruovttuguovllus ja dan olggobealde lea min kultuvrra seailuma eallineaktu.

Sámegiela dárbbut lea loktanan ságastallamii ja oainnán, ahte sápmelaččaid viggamušat sámegielaide seailuheami várás leat oažžume miehtemielalaš dávástusa maid politihkalaš njunušsajiin. Maiddái dásseválddi presideantta dávja ovddidan morála ávžžuhus Suoma stáhtii sámegielaide seailuheami várás lea dehálaš. Sámegiella dárbbaha seailuma várás ealli sámi kultuvrra ja sámiid árbevirolaš ealáhusaid seailuma. Dát olli vajálduvvá dađi bahábut hui dávjá. Sámegielat dollet sisttis rikkis diehtovuogádaga sámi ealáhusain, luonddus ja luondduihtagiin, muohttagis, duovdagiin ja báikenamain. Dát diehtu lea gielalaš ja dat seailu aktiivvalaš anus.

Mii eallit áiggi, mas dáhpáhuvvet stuora ekonomalaš dehege ruđalaš ja servodatlaš nuppástusat hui jođánit. Sámi ealáhusaid bargobiras lea rievdan ja árbevieruid bajásdoallan lea šaddan ain váddáseabbon. Sápmelaččat šaddet dahkat mearrádusaideaset iežaset árbevieruid seailuheamis ja dorvvasteamis hui olu akto almmá servodaga doarjaga haga. Mearrádus seailuhit sámegiela boazobarggu bargogiellan lea mearkkašahtti ja mávssolaš. Bargogiela nuppástuvvama mielde suomagiellan láddelaš servodaga boazodoallomálla lávdá álkibut sámi servošii ja min divrras árbevirolaš diehtomet hedjona mieđaid mieđaid.

Boazodoalu ekonomalaš dilis lea hubmojuvvon olu. Ealáhusa seailun gáibida diehttelas dan, ahte ealáhusas oažžu dárbbahassii buori birgenlági vel dallenai vaikko guovllus doaimmahuvvojit vuovdečuollamat dego dáppe Anára guovllus dehe ahte jos guovllus leat eará gilvvohalli eanangeavahanhámit dego omd. turisma Giehtaruohttasa guovllus. Boazodoallu, dego earánai sámi ealáhusat, eai leat duššebeare ealáhus muhto maid eallinvuohki, kultuvrralaš vuohki eallit ja sámi kultuvrra boahtteáiggi dáhkádus. Sámi ealáhusaid ii galgga atnit dušše ealáhussan, muhto maid ja earenoamážit kultuvrra oassin. Dát lea earenoamáš dehálaš muitit dan barggus, mas meroštallojuvvojit stuorimus lobalaš boazomearit logi jagi áigodahkii. Livččii dehálaš ságastallat sámi boazodolliiguin mot sápmelaš boazodoalu árbevieruid sáhtálii dorvvastit ja mot sámi boazodoalu stivrema ja hálldahusa galggalii ovddidit. Sámediggi dutká vejolašvuodaid ordnet dákkár deaivvadeami vel dán jagi áigge. Juobe riikkabeivviid vuodđoláhkaválljagoddi lea cealkán, ahte bálgesvuogádat ii soaitte leat heivvolaš sámi boazodoalu stivren- ja hálldahusmállen.

Sámi árbevirolaš ealáhusaid dilli ii leat buorre. Guolásteapmi ii akto fála dárbbahassii buori áigáiboađu ja maiddái meahcebevdu lea rievdan oalgeealáhussan. Árbevirolaš ealáhusaid báldii leat boahtán ođđa ealáhusat ja ealáhusaiguin bargama vuogit. Turismaealáhus lea loktaneame ođđa sámi ealáhussan ja das lea šaddame mávssolaš barggaheaddji. Ekologalaš turismaealáhus heive sámi kultuvrii ja go sierra ealáhusaiguin bargit ráđđadallet gaskaneaset, de sierra eanangeavahanvugiid ruossalasvuodaid sáhtá caggat. Lea dehálaš, ahte sámiid ruovttuguovlu seailu ealasin.

Dát jahki lea Ovtastuvvan Našuvnnaid julggaštan luonddu mánggalágánvuoda dehege biodiversiteahhta jahki. Suomas ii goit leat dan dáfus stuora ávvudepmošiid, daningo dat ii leat joksán iežas ulbmila, eastit luonddu mánggalágánvuoda geaffuma jagi 2010 rádjái. Sápmelaččaide luonddu mánggalágánvuolta lea hui mávssolaš, daningo sámi kultuvra lea lundui čatnasán kultuvra. Riikkaidgaskasaš biodiversiteahttasoahtamuš, mii suodjala luonddu mánggalágánvuoda, geatnegahtá stáhta suddjet álgoálbmoga árbevirolaš dieđu, mii gullá luonddu biodiversitehttii dehege mánggalágánvuhtii. Lea dehálaš, ahte mii sápmelaččat atnit ávvira luonddu mánggalágánvuodas ja ovddidit doaimmasteamet luonddu mánggalágánvuoda seailuma. Ja earenoamážit, mii galgat atnit ávvira das, ahte Suoma stáhta deavdá geatnegasvuodáid suodjalit sápmelaččaid árbevirolaš dieđu. Sámediggi bohtá barggustis bidjat deattu luonddu mánggalágánvuoda seailumii ja geahččalit gávdnat vugiid mot sápmelaččaid árbevirolaš diehtu sáhtá dorvvastuvvot Suomas. Sávan, ahte sámi searvvit ja oahppolágádusat válddále iežaset doaimmas fuopmášupmái mot sápmelaččaid árbevirolaš diehtu sáhtá dorvvastuvvot.

Dát jahki buktá doaimvu mielde buorádusaid sápmelaččaid sajádahkii. Sámedikki sávaldahkan lea, ahte dán jagi álggahuvvolii sámegiela ealáskahttin- dehege buorebutge gádjunprográmma olláhuhttin. Mii leat juo diimmá čavčča dahkan álgaga ealáskahttinprográmma álggaheami várás.

Stáhtaráđđi lea čatnasan sámegeiela ealáskahttinprográmmii olmmošvuoigatvuohta-politiikkalaš čielggadeamis ja hálidan jáhkkit, ahte prográmma ráhkadeapmi álggahuvvo jodáneamos lági mielde. Sámediggi lea ožžon moatti mañimus jagi áigge lohpadusaid das, ahte Suopma ášahivččii rápmalága, mii dorvvastivččii sámiid vuoigatvuođaid dáláža buorebut ja buvttálii sápmelaččaide buoret váikkuhanvejolašvuođaid sámiid ruovttuguovllu eatnamiid geavahusa stivremii. Lohpadusain fuolakeahtta dát proseassa ii leat ovdánan riikka ráđdehusas. Sámedikki stivra lea sávvan, ahte riikka ráđdehus čatnasivččii oaiveministaris jodihemiin sápmelaččaid riektesajádaga buorideapmái. Dađi bahábut oaiveministtar lea biehttalan deaivvadeamis sámedikki. Sámediggi sávva, ahte oaiveministtar válddálii sápmelaččaid riektesajádaga ovddideami duođas ja barggalii olmmošvuoigatvuohtapolitiikkalaš čielggadeami čatnasemiid mielde.

Sámedikki nuoraidpolitiikkalaš bargu lea álgime. Sámediggi lea dán vahku mielde ráđđádallan vuoigatvuohtaministeriija ja oahpahusministeriija ovddasteddjiiguin sámi nuoraid orgána vuodđudeamis sámediggái. Sáhtán mitalit buorin ođasin dan, ahte ministerijat dorjot min evttohusa ja maiddái ruhtadeapmi sámedikki nuoraidbargui lea oazžume sihkarvuođa. Dál ii oro leame mihkkege eastagiid dasa, ahte iigo čuovvovaš sámedikki čoakkán sáhtále vuodđudit nuoraidorgána sámedikki doaimma ollái. Oainnán dán barggu hui mávssolaš dingan maid sámedikki politiikkalaš doaimma jotkkolašvuođa dáfus. Nuorat ožžot iežaset oasi servodatlaš sámi barggu ovddasvástádusas ja oainnán dán gárganeami hui buorin áššin. Sávan sámi nuorain seammalágán doaimmalašvuođa aitosaš boahte sámedikki institušuvnnaš nuoraidbarggu hárrái go dan plánemis lea leamaš. Giittán sámi nuoraid earenoamáš buori barggus sámi nuoraid sajádaga buorideami várás ja semmas oainnán sámi politiikkas čuvges boahteáiggi.

Riikkaidgaskasaš dásis leat álggahuvvon válmmaštallanbarggut davviriikkalaš sámi soahpamuša olláhuhttima várás. Davviriikkalaš sámi soahpamušain lea ulbmil harmoniseret lágaid, mat gusket sápmelaččaid ja buoridit sápmelaččaid riektesajádaga. Soahpamušhámus luobahuvvui juo jagi 2005 muhto soahpamuša ratifiseren lea bisánan. Čuovvovaš ng. sámi ministariid ja presideanttaid čoakkámis galget mearriduvvot álggahuvvot joatkkaráđđádallamat, mat siktejit sámi soahpamuša ratifiseremii. Suoma sámediggi lea ráđđádallan vuoigatvuohtaministtar Tuija Braxiin das, makkár sajádat sámediggái addojuvvolii soahpamušráđđádallamiin. Sámedikki stivra lea bargan diimmá čavčča rájes aktiivvalaččat dáhkidit davviriikkalaš sámi soahpamuša ratifiserema ovdáneami buorin ja sápmelaččaid váikkuhanválddi dorvvasteami várás soahpamušráđđádallamiin. Sámediggi ráđđádalaí ikte ministtar Braxiin ja ráđđádallamiid mañjel sámedikki stivra čoahkkanií telefúnčoakkámii. Sáhtán mitalit buorin ođasin dan ahte ráđđádallamat dolvo sámedikki sajádaga buorráneapmái ráđđádallansáttagottis ja stivra mearridii ovttamielalaččat oassálastit davviriikkalaš sámi soahpamuša joatkkaráđđádallamiidda Suoma stáhta sáttagotti oassin. Sámedikki váikkuhanvejolašvuođat sihkkarastojuvvojit áššáigullevaččat ráđđádallamiin. Sáttagotti barggus sihkkarastojuvvo maid resurseren Sámediggái nu ahte das lea vejolašvuohta geavahit áššedovdinávccaid. Dárbbu mielde sámediggái dáhkiduvvo ng. veto-riekti hilgut davviriikkalaš sámi soahpamuša. Doaivvu mielde dan dillái eat šatta. Lean duhtavaš dasa, ahte soahpamušráđđádallamat sáhttet álggahuvvot, muhto ovddas lea vel guhkes ráđđádallanproseassa.

Gudnejahtton sápmelaččat, buorit ustibat.

Lea dehálaš, ahte sealluhit árbevieruideamet ja sámi kultuvrra searvvušvuođa boahte buolvvaide. Min searvvusvuohtamet ja kultuvramet máhttu addá midjiide vugiid sealluhit kultuvramet ja dávis-tit uhkiide ja hástalusaide, mat čuhcet min kultuvrii. Vaikko sápmelaččaid sajádat lea buorránan, de jurddahanvuohti sápmelaččaid guovdu ja min gáibádusaid lea eandalit dáppe davvin gaskkohagaid negatiivvalaš, mii dieđusge lea morašlaš ášši. Biehtadahkes jurddaguottuin ii galgga ballat, muhto gáibidit vel nannoseappot iežamet vuoigatvuođaid olláhuvvama ja njammat ja goistet vuommi min kultuvramet ja servošeamet doarjagis. Lea ahkit, ahte go čuovvu davviguovlluid suopmelaš medi-

aid, de sáhtálii oažžut ipmárdusa riidos sápmelaččain. Dát govva lea hui boasttolágán. Miihan leat álohii leamaš álbmot, mii lea ráhkistan ráfi ja nu dat lea velnai. Orru leame nu, ahte medias ožžot deattu dušše dakkár áššit, mat bohciidahttet ruossalasvuodaid ja ođasráhkadeamis ohccojuvvojit vásedin vuostálasvuodát. Dál álbmotbeaivve livččiinai buorre guorahallat, mot ođđasiid sámiid birra sáhtálii oažžut dakkárin, mat attále rievttis gova ja maid iešguhtenai, earenoamážit ovttaskas sámediggeáirasat sáhtále bargat sápmelaččaid ja sámedikki olgguldas gova buorideami várás. Mun hálidan, ahte sámediggi lea geasuheaddji bargosadji sápmelaččaide. Sávan maid ahte sápmelaččat beroštit sámedikki bargguin ja álggále čuovvovaš válggaid evttohassan ja maid jienastivčče viššalit válggain.

Dáiguin sániiguin raban álbmotbeaivve doaluid. Buori sámi álbmotbeaivvi buohkaide!